

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dergisi
The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

İbn Şeref El-Kayrevânî'nin Şiirlerinde Tasvîr

Description in Ibn Sharaf al-Qayrawani's Poems

Yazar / Author

Veli GİZİR

Arş. Gör., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Temel İslam Bilimleri Bölümü Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı
Kahramanmaraş / TÜRKİYE
velican2359@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0008-8295-2975>

Makale Türü/ Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 04/03/2024

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 15/05/2024

Makale Yayın Tarihi: 30/06/2024

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Haziran / June

Yıl/Year: 22 Sayı/Issue: 43 Sayfa /Page: 184-205

Atıf/Citation: Gizir, Veli. "İbn Şeref el-Kayrevânî'nin Şiirlerinde Tasvîr". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43 (Haziran 2024), 184-205.

<https://doi.org/10.35209/ksuifd.1446912>

●Bu makale iThenticate programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.

İBN ŞEREF EL-KAYREVÂNÎ'NİN ŞİİRLERİNDE TASVİR***Öz**

İbn Şeref el-Kayrevânî, Kuzey Afrika'da (Mağrib) yaşamış önemli bir tenkitçi olmasının yanında, şiirleriyle dikkat çeken yetenekli bir şâirdir. Hayatının belli bir bölümünü refah içinde Zîrîler emiri Mu'iz b. Bâdîs'in saray şairliğini yaparak geçirmiş ve çeşitli şiir meclislerine katılmıştır. Daha sonra Kayrevân'da büyük bir savaşın meydana gelmesiyle memleketini terk etmek zorunda kalmış, Mehdiye'ye, Sicilya'ya ve akabinde Endülüs'ün farklı şehirlerine göç ederek yaşamını sürdürmüş ve Sevilla/İshbiliye'de vefat etmiştir. İbn Şeref el-Kayrevânî, hayatında refah döneminde duygusal coşkunculuk ve savaş sonrası özlemle kaleme aldığı şiirleri ile dikkat çekmektedir. Edebî haz veren şiirlerini duygu ile yeteneğini harmanlayarak yazmıştır. Bu şiirleri arasında âdetâ kelimelerle resim çiziyormuş gibi ifade ettiği tasvîr türünde şiirleri de bulunmaktadır. Herhangi bir olay, durum ya da varlığı betimlerken imgelemeleriyle tasvîr şiirindeki mahâretini ortaya koymuştur. Bu çalışmada, şiirleri hakkında çok az Türkçe çalışma yapılan İbn Şeref el-Kayrevânî'nin tasvîr şiirleri incelenerek tahlil edilmiş ve tasvîr konusundaki yeteneğine ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâgati, Şiir, Endülüs, İbn Şeref el-Kayrevânî, Tasvîr.

*Description in Ibn Sharaf al-Qayrawani's Poems***Abstract**

Ibn Sharaf al-Qayrawânî, besides being an important critic who lived in North Africa (Maghrib), was a talented poet who attracted attention with his poetry. He spent a certain part of his life in prosperity as the court poet of Mu'iz b. Bâdîs, the emir of the Zirids, and participated in various poetry assemblies. Later, he was forced to leave his hometown when a great war broke out in Qayrawân and he migrated to Mahdiya, Sicily and then to different cities of Andalusia and died in Seville/Ishbiliye. Ibn Sharaf al-Qayrawânî attracts attention with his poems written with emotional enthusiasm during the prosperity period of his life and longing after the war. He wrote his poems that give literary pleasure by blending emotion and talent. Among these poems, there are also poems in the genre of description, which he expressed as if he was drawing a picture with words. While describing any event, situation or being, he has revealed his skill in descriptive poetry with his imagery. In this study, Ibn Sharaf al-Qayrawânî, whose poems are rarely studied in Turkish, has been analysed and his talent in description poetry has been tried to be shed light on.

Key Words: Arabic Language and Rhetoric, Poetry, Andalusia, Ibn Sharaf al-Qayrawânî, Description (Taswîr).

Giriş

Bu çalışmanın ele alacağı konu; Mağrib'in önemli tenkitçi, edip ve şairlerinden biri olan İbn Şeref el-Kayrevânî'nin şiirlerinde tasvîr teması ve tasvîr temasını işleme mâhiyeti ve niteliğidir. Çeşitli çalışmalarda ele alınan tasvîr konusu, okuduğunuz bu çalışmada İbn Şeref el-Kayrevânî'nin perspektifinden incelenecektir. Tahlil yöntemiyle şiirler takdim edilecek ve kaleme alınan çalışma ile Arap Dili ve Belâgati alanına katkıda bulunmaya gayret edilecektir.

Bu çalışmada; İbn Şeref el-Kayrevânî'nin hayatı ve eserleri hakkında bahsedildikten sonra İbn Şeref'in yeteneğinden doğan, âdetâ kelimelerle resim çizdiği tasvîr şiirlerine ışık tutulmaya çalışılacaktır. Öncelikle tasvîr kavramının sözlük ve terim anlamları ifade edilecek akabinde İbn Şeref'in şiirlerinde tasvîr konusu başlıklar altında incelenecektir.

1. Genel Olarak İbn Şeref El-Kayrevânî'nin Hayatı

İbn Şeref el-Kayrevânî'nin kaynaklarda zikredilen tam adı Ebû 'Abdillah Muhammed b.

* Bu makale, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belâgati Anabilim Dalı'nda yazılan "İbn Şeref el-Kayrevânî'nin Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği" isimli yüksek lisans tezinin ilgili bölümünün genişletilmiş ve ayrıntılı tahlil edilmiş halidir.

Ebî Saîd b. Ahmed b. Şeref el-Cüzâmî el-Kayrevânî'dir. "İbn Şeref" olarak tanınan şâir, 390/1000 yılında Kayrevân'da doğmuştur.¹ İbn Şeref el-Kayrevânî'ye, Kayrevân'da doğduğu, ilk çocukluk ve talebelik dönemini burada geçirdiği için "el-Kayrevânî"²; Cüzâmî kabilesine dayandırıldığından "el-Cüzâmî"³; ailesinin Libya'nın liman şehirlerinden biri olan Ecdâbiye'den geldiği düşünülerek "el-Ecdâbî"⁴; yönetimi altında yaşadığı Zîrîler döneminde gerçekleşen büyük savaş sonrası yurdundan ayrılarak Endülüs'e geldiğinden ve belirli bir süre Endülüs'te yaşadığından ötürü "el-Endelüsî"⁵ gibi çeşitli nisbeler verilmiştir. Şâirin künyesi "*Ebû 'Abdillah*"⁶ olarak bilinmektedir ve "*a'var*" lakabıyla anılmaktadır. Gözlerinden birinin görme yetisini kaybetmesinden dolayı ona "*a'var*" denmiştir.⁷ İbn Şeref ismindeki "*Şeref*" isminin babasının değil, annesinin ismi olduğu hususunda bazı görüşler vardır.⁸

İbn Şeref farklı ilimlerle ve özellikle şiir ve edebiyat ile çocukluğundan itibaren hemhâl olmaya başlamıştır. Bu ilimleri ise tek bir âlimden öğrenmemiş, çeşitli dersler okutan nahivci, fakih, edip, şair olan âlimlerden istifade ederek öğrenmiştir.⁹ Talebelik döneminde, zengin bilgi birikimine sahip, alanında yetkin kimselerden temel eğitimini almıştır. Tahsil ettiği ilimler ve hocaları ise sırasıyla şöyledir: Arapça dil bilgisi ile ilgili sarf, nahiv gibi dersleri Muhammed b. Ca'fer el-Kazzâz'dan (öl.412/1021);¹⁰ edebiyat, söz sanatları ve belâgat ile ilgili dersleri Ebû İshâk İbrâhîm el-Husrî'den (öl.413/1022);¹¹ başta tıp alanında uzman olan, hadis ve fıkıh gibi dersleri de okutan Ebû 'İmrân el-Fâsî'den (öl.430/1039);¹² fıkıh ve fıkıh usûlü derslerini fıkıh, tefsir ve hadis konusunda derin bilgiye sahip olan Ebû'l-Hasen el-Kâbisî'den (öl.403/1012)¹³

¹ Muhammed Mahfûz, *Terâcimu'l-müellifin et-Tûnisîyyîn* (Beyrût: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1994), 3/159.

² Hayreddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm* (b.y.: Dâru'l-İlmi Li'l-Melâyin, 2002), 2/128; Mahfûz, *Terâcimu'l-müellifin et-Tûnisîyyîn*, 3/159; Muhammed b. Muhammed el-Esbahânî, *Harîdetü'l-kasr ve ceridetü'l-'asr kısmu şu'arâi'l-Mağrib ve'l-Endelüs* 2, thk. Âzertâş Âzernûş (Beyrût: Dâru't-Tûnusîyye Li'n-Neşr, 1971), 224.

³ bk. Ahmet Önkâl, "Benî Cüzâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 1993), 8/149.

⁴ Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî* (Mısır: Dâru'l-Me'ârif, 1995), 9/282.

⁵ Ziriklî, *el-A'lâm*, 2/128.

⁶ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-udebâ' irşâdu'l-erib ilâ ma'rifeti'l-edib*, thk. İhsân 'Abbâs (Beyrût: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1993), 6/2636; Mahfûz, *Terâcimu'l-müellifin et-Tûnisîyyîn*, 3/159; Celâlüddîn es-Suyûtî, *Buğyetü'l-vü'ât*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm (Lübnân: el-Mektebetü'l-'Asriyye, ts.), 1/114; 'Abdullâh es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefâyât*, thk. Ahmet Arnaût-Türkî Mustafâ (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâs, 2000), 16/78. ve 114; Ziriklî, *el-A'lâm*, 2/128; Ebû Bekir 'Abdullâh b. Muhammed el-Mâlikî, *Riyâdu'n-nüfus fi tabakâti 'ulemâi'l-Kayrevân ve İfrîkiyye*, thk. Beşîr el-Bekkûş (Beyrût: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1994), Mukaddime/18; Muhammed İbn Şâkir, *Fevâtü'l-vefâyât*, thk. İhsân 'Abbâs (Beyrût: Dâru Sâdir, 1974), 3/359.

⁷ Mahfûz, *Terâcimu'l-müellifin et-Tûnisîyyîn*, 3/159.

⁸ Hamevî, *Mu'cemu'l-udebâ'*, 2/861; Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefâyât*, 29/177; Muhammed Tâhâ el-Hâcirî, *İbn Şeref el-Kayrevânî* (Beyrût: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, 1983), 30.

⁹ Dayf, *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî*, 9/282.

¹⁰ Hamevî, *Mu'cemu'l-udebâ'*, 6/2475; İhsân 'Abbâs, *Târîhu'n-nakdi'l-edebî 'inde'l-'Arab* (Beyrût: Dâru's-Sekâfe, 1983), 439-440; Fuat Sezgin, *Târîhi't-turâs el-'Arabî*, çev. 'Arafat Mustafâ (b.y.: Câmî'atu'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1988), 2/480; İbnu'l-Kiftî, *İnbâhu'r-ruvât 'alâ enbâhi'n-nuhât*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm (Beyrût: Müessesetu'l-Kutubi's-Sekâfe, 1982), 3/86-87; Geniş bilgi için bk. Mustafa Kılıçlı, "Kazzâz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 2022), 25/160-161.

¹¹ İbn Reşik el-Kayrevânî, *Unmûzecu'z-zamân fi şu'arâi'l-Kayrevân*, thk. Muhammed 'Arûsî Matvî - Beşîr el-Bekkûş (Tunus: ed-Dâru't-Tûnusîyye Li'n-Neşr, 1986), 45-46; Hamevî, *Mu'cemu'l-udebâ'*, 1/158; İbn Hallikân, *Vefâyâtü'l-a'yân ve enbâi ebnâi'z-zamân*, thk. İhsân 'Abbâs (Beyrût: Dâru Sâdir, 1900), 1/55; Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefâyât*, 6/41; Ebû İshâk el-Husrî, *Zehru'l-âdâb ve semeru'l-elbâb* (Beyrût: Dâru'l-Cil, ts.), 1/7.

¹² İbn Nâcî, Muhammed ed-Debbâğ, *Me'âlimu'l-îmân*, thk. Muhammed Mâdûr (Tunus: Mektebetü'l-Hâncı, 1978), 3/159; İbn Sâlim Mahlûf, *Şeceratu'n-nuru'z-zekiyye fi tabakâti'l-Mâlikîyye*, thk. 'Abdulmecîd el-Hayâlî (Lübnân: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 1/145; Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), 3/186-187.

¹³ İbn Hallikân, *Vefâyâtü'l-a'yân*, 3/320; Ahmed b. 'Usmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* (b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 1985), 17/159; Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, 3/186; es-Safedî, *Neksu'l-himyân fi nüketi'l-'umyân*, thk. Mustafâ 'Abdul-

almıştır. Keskin zekâsı ve yetenekli oluşuyla öne çıkan İbn Şeref'in sözü geçen ilimler arasında en öne çıkan özelliği ise; seçkin bir edip, güçlü bir tenkitçi ve hisli bir tasvîrci şair olmasıdır.¹⁴

Hocalarının yanında muâsırları arasında en bilinen kişi şüphesiz İbn Reşîk (öl.456/1064)'tir. İbn Reşîk'in İbn Şeref'in hayatında çok önemli bir yeri vardır. Çünkü aralarında devam eden edebî eleştiri kültürü ve şiir sataşmaları İbn Şeref'i motive eden ve onu kamçılayan bir etkiye sahip olmuştur. Son derece güzel şiir tasvîrlerini, İbn Şeref'in yeteneğinin yanında İbn Reşîk'e borçlu olduğu da söylenebilir. Birbirine rakip olan iki değerli şair ve tenkitçi arasında, rekabetten kaynaklanan birtakım çekişmeler meydana gelmiştir.¹⁵ Aralarında önceleri eleştiri şeklinde tezâhür eden sonra etkisini artırıp hicve dönen rekabet devamlı olmamış, yaşadıkları zorlu olaylar neticesinde birbirlerinin duygularını anlayan ve hisseden dostlar haline gelmişlerdir.¹⁶

İbn Şeref'in döneminde hem çağdaşlarını hem de kendini etkileyen birtakım olaylar yaşanmıştır. Bu yüzden İbn Şeref, yaşamış olduğu dönemin etkisiyle birçok seyahatte bulunmuştur. Bu etki kimi zaman yaşadığı bölgenin ilmî merkez olmasından kaynaklanırken kimi zaman da dönemin getirdiği bir takım siyasî karışıklıklardan, savaşlardan ve kaoslardan kaynaklanmıştır. Kayrevân ve çevresindeki seyahatlerinin yanında Fâtımîler'in bölgedeki kabileleri kışkırtmasıyla patlak veren savaş neticesinde Kayrevân'dan ayrılarak saray şairliğini yaptığı Zîrîler emîri Mu'iz b. Bâdîs (1016_1062)¹⁷ ile birlikte Mehdiye'ye gitmiştir. Fâtımîler, Mu'iz b. Bâdîs'in başarısından ve dolayısıyla Sanhâcî devletinden rahatsız oldukları için sürekli bölgedeki kabileleri kışkırtmışlardır. Başta Hilaloğulları kabilesi olmak üzere farklı kabilelerin isyanıyla güven ortamı bozulmuştur. "*Zahfetün Hilaliyye*" ve "*Fitnetül-'Arab*" olarak isimlendirilen kabilelerinin çıkarmış olduğu birtakım isyanlardan dolayı yönetim ve idârede zorluklar yaşanmıştır. Bu isyanda; Kayrevân'ın siyasî, kültürel, sosyal gelişmişliğini kısacası medeniyetini gösteren birçok müessese yıkılmıştır. Sanhâcî devletinin emiri Mu'iz b. Bâdîs, aralarında İbn Şeref'in de bulunduğu maiy-yeti ile beraber 447/1055 yılında Kayrevân şehrinden göç etmek zorunda kalmıştır.¹⁸

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde anlatılacağı üzere İbn Şeref'in memleketinden göç etmesi tasvîr şiirlerine yansımış, zaman zaman savaş ve sonrasını zaman zaman da Kayrevân'a özlemine bu yolla ifade etmiştir. İbn Şeref, Kayrevân'dan göç ettikten sonra Endülüs'ün farklı şehirlerinde yaşamını sürdürmüştür. Endülüs'te ikâmet ettiği sırada yönetimde Mulûku't-Tavâif emirleri bulunmakta olup Mulûku't-Tavâif emirleri şu şekilde sıralanabilir: İşbiliyye/Sevilla'da emirlik yapan Mu'tazıt, Belensiye/Valencia'da İbn Ebî 'Âmir, Mursiye/Murcia'da İbn Tâhir, Kurtûba/Cordoba'da İbn Sekkâ', Batalyevs/Badajoz'da Muzaffer b. el-Eftas, Tuleytula/Toledo'da el-Me'mûn b. Zinnûn. Endülüs'ün doğu kıyılarından iç beldelerine, sonrasında güney ve güneybatı bölgelerine, ardından günümüzdeki Portekiz sınırında yer alan Batalyevs/Badajoz'a kadar pek

kâdir Atâ' (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2007), 202; İbn Nâcî, Muhammed ed-Debbâğ, *Me'âlimu'l-îmân*, 3/134-138; İbn Ferhûn, *ed-Dîbâcu'l-müzhebe fî ma'rîfeti a'yânî 'ulemâi'l-mezhebe* (Kâhire: Dâru't-Turâs Li't-Tabî' Ve'n-Neşr, 2011), 2/101; Celâlüddîn es-Suyûtî, İbn Ebî Bekir, *Tabakâtu'l-huffâz* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1981), 419.

¹⁴ Mahfûz, *Terâcimu'l-müellifin et-Tûnisiiyyîn*, 3/159; Dayf, *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî*, 9/282.

¹⁵ Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefâyât*, 3/82; Mahfûz, *Terâcimu'l-müellifin et-Tûnisiiyyîn*, 3/159.

¹⁶ İhsân 'Abbâs, *Târîhu'n-nakdi'l-edebî 'inde'l-'Arab*, 460; Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefâyât*, 3/82; Mahfûz, *Terâcimu'l-müellifin et-Tûnisiiyyîn*, 3/159; Hamevî, *Mu'cemu'l-udebâ*, 6/2636.

¹⁷ Casim Avcı, "Muiz b. Bâdîs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 2020), 31/95-96.

¹⁸ Dayf, *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî*, 9/283; İbn Beşkuvâl, *es-Sıla fî târihi eimmeti'l-Endelüs*, thk. Seyyid İzzet 'Attâr el-Hüseynî (Beyrût: Mektebetü'l-Hânci, 1955), 571.

çok yolculuk yapmıştır. Karşılaşmış olduğu sorunlar sebebiyle Endülüs içinde de muhtelif şehir-
lere yolculuk etmek ve ikâmet etmek durumunda kalmıştır.¹⁹ İbn Şeref Kayrevân'dan Mehdi-
ye'ye, Mehdiye'den Sicilya'ya oradan da Endülüs'ün Meriye/Almeria nâhiyesine göç etmiştir.
İnce ve zarif duygulara sahip bir şair olması hasebiyle anavatanından ayrılmasını, hislerini çoğu
zaman şiirlerinde dile getirmiştir. İbn Şeref el-Kayrevânî 460/1067 yılında İsbîliye/Sevilla'da
vefat etmiştir.²⁰

Eserleri arasında *Resâilu'l-intikâd* ve *Divân*'ı dikkat çekmektedir. Başka eserleri olsa da -
maalesef- döneminde meydana gelen büyük savaş ve yaptığı yolculuklar nedeniyle kaybolmuş ve
günümüze ulaşmamıştır:

Resâilu'l-intikâd: Edebî eleştiri konusunda yazılmış olan bu eser, bünyesinde çok çeşitli
konuları barındırmaktadır. İbn Şeref'in günümüze ulaşan en önemli eseri olup muhtevasında
hem şairleri hem de belli şiir beyitlerini tenkit eden risâle türü bir kitaptır. İbn Şeref'in başlan-
gıçta makâmât konusunda birkaç öncü kimseyi örnek aldığını ifade ederek başladığı *Resâilu'l-
intikâd*, Cahiliye Döneminden başlamak üzere Cahiliye Dönemindeki "Dillîl" lakaplı İmruülkays'ı
anlatarak kitabına başlamıştır. Akabinde Cahiliye döneminde ve Sadru'l-İslâm döneminde yaşa-
yan Tarafe, 'Antera, Züheyr b. Ebî Sülmâ gibi bazı muallakât şairlerini tanıtarak girizgâh yapmış-
tır. Onların güçlü ve zayıf yönlerini, övülecek ve yerilecek sıfatlarını genel olarak olumlu, bazen
de olumsuz bir şekilde tanıtarak devam etmiştir. Sonrasında Emevî ve Abbasi dönemleri şairle-
rinin bazılarını, kimi zaman bilimsel metotlara dayanarak kimi zaman da kendi edebî zevkini
esas alarak tanıtmış/değerlendirmiştir. Eserin ilerleyen bölümlerinde ise lafız-anlam, serika,
kadim-muhdes, şiir kusurları, şiirde ahlak gibi farklı konularda tenkitlerini ortaya koymuştur.²¹

İbn Şeref kullanmış olduğu üslûp ve yöntemde bazı ediplerden etkilendiğini bizzat ken-
disi dile getirmiştir. İbn Şeref *Resâilu'l-İntikâd* isimli eserinde makâme tarzının alışlagelen yön-
temini kullanmıştır. Muhammed el-Harîrî ve Bedû'zzamân el-Hemedânî gibi makâmât türünün
öncülerinin aslen var olmayan, hayâlî kişilerle konuştukları gibi İbn Şeref de Ebû'r-Reyyân es-
Salt b. es-Sekn'i²² almış ve anlatılarında bu hayâlî kimse ile soru-cevap diyalogu kurmuştur.
Bedî'uzzamân el-Hemedânî, 'İsâ b. Hişâm adındaki kurgusal şahsiyetle karşılıklı konuştuğu gibi
İbn Şeref de Ebû'r-Reyyân ile konuşmuş ve anlatımlarını bu yolla devam ettirmiştir.²³

Divân: Pek çok şairin şiirlerinden teşekkül eden şiir arşivi/divânı olduğu gibi İbn Şe-
ref'in de divânı bulunmaktadır. İbn Şeref'in Divân'ı müstakil bir yapıda olmayıp daha sonra mu-
hakkik tarafından *Mu'cemu'l-buldân*, *Nefhu't-tîb*, *el-Beyânu'l-muğrib*, *ez-Zehîra*, *el-Harîde*,
Mu'cemu'l-udebâ', *Mesâliku'l-epsâr*, *İnbâhu'r-ruvât* gibi klasik kitaplardan toplanarak bir araya
getirilen şiirlerden oluşmaktadır. İbn Şeref'in en fazla şiir beyitlerini içeren eser ise İbn Bessâm
eş-Şenterînî'nin yazmış olduğu *ez-Zehîra fî mehâsini ehli'l-cezîra*'sıdır. Şiirlerinde kendi hayatın-
dan olumlu-olumsuz pek çok iz barındıran kısımlar bulunmaktadır. İbn Şeref, medih, hiciv, gazel,
tasvîr, şikâyet gibi birçok türde şiirler yazmıştır. Bulunla beraber onun divânının tema-

¹⁹ Dayf, *Târîhu'l-edebî'l-Arabî*, 9/283; Hâcirî, *İbn Şeref el-Kayrevânî*, 97.

²⁰ Mahfûz, *Terâcimu'l-müellifin et-Tûnisîyyîn*, 3/160.

²¹ Geniş bilgi için bk. İbn Şeref, *Divânü İbn Şeref el-Kayrevânî*, thk. Hasân Zikrî Hasân (Kâhire: Mektebetü'l-Küllîyyâtî'l-
Ezheriyye, 1983).

²² İbn Şeref el-Kayrevânî, *Resâilu'l-intikâd fî nakdi's-şî'ri ve's-şu'arâ'*, thk. Hasan Hüsnî 'Abdulvehhâb (Beyrût: Dâru'l-
Kitâbi'l-Cedîd, 1983), 8.

²³ Kayrevânî, *Resâilu'l-intikâd*, 20-21.

tik/konulu değil alfabetik düzene göre oluşturulduğu belirtilmelidir.²⁴

İbn Şeref'in şairlik yeteneğini ve duygu durumunu etkileyen en önemli faktör, içinde yaşadığı ortam olmuştur. Bu yüzden duygu ve hissiyatı konu alan yazım türü şiir, İbn Şeref'in yaşadığı olaylardan izler taşımaktadır. Bu izler kimi zaman refah ve zenginlik gibi durumlardan kaynaklanırken; kimi zaman da savaş, göç, fakirlik gibi durumlardan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle şairliği oluşturan iki temel ortamın olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, duygusal coşku ve hazlar; ikincisi ise, duygusal acı ve ıstıraplardır. Binaenaleyh İbn Şeref, ifade edilen iki farklı ortamı da yaşamıştır. Bundan dolayı onun şairliğini oluşturan süreçlerdeki bu çeşitlilik, şiirlerini etkileyen iki ana faktör olmuştur. İbn Şeref'in önceleri dil ve edebiyat derslerini rahat bir ortamda aldığı, arkasından Mu'iz b. Bâdîs'in saray şairliği yaptığı dönemler onun medih, gazel, tasvîr gibi temalar ile genel olarak olumlu çağrışımlar yaptığı şiirlerini yazmasında en büyük etken olmuştur. Bunun yanında yönetimi altında yaşadığı Zîrîler/Sanhâcîler'e karşı kabilelerin isyan etmesi sonucu savaşın patlak vermesi, siyasi istikrarsızlığın baş göstermesi, kitaplarını kaybetmesi, dostlarından ve akrabalarından ayrı kalması, vatanını terk etmeye mecbur bırakılması gibi sebepler, İbn Şeref'in gurbet, sitem, şikâyet gibi temalar ile olumsuz duyguları aksettiren şiirler yazmasında en büyük neden olmuştur.²⁵

Şiirlerinde iki temel unsur nedeniyle duygularını yansıtan şair divanında takdîm, te'hir, teşbih, istiâre, kinâye, iktibâs gibi birçok edebî sanatı kullanmıştır. Bununla birlikte harf değişimlerine, lügazlere ve ince betimlemelere de sık sık yer vermiştir. Şiirlerinde dikkat çekicilik ve hisleri harekete geçirme özelliği ile öne çıkmıştır. İbn Şeref'in şairliğini ortaya koyan en önemli unsurların bazıları arasında şunlar sayılabilir: Şiirlerinde belâgat sanatlarını bolca kullanması, ayetlerden iktibâslar yaparak şiirini güçlendirmesi, zarif bir hissiyatı ve sivri bir zekaya sahip olmasıyla, karşılaştığı hayat koşullarını ve etkileşim kurduğu birtakım olayları şiirleriyle tasvîr etme yeteneğine sahip olmasıdır. Yazmış olduğu şiirlerin tamamı incelendiğinde, şiirlerin ihtiva ettiği konuların genellikle tasvîr, medih ve şikâyet temaları etrafında şekillendiği görülecektir. Bunun nedeni; saraylarda şairlik yapması ve sürekli devlet adamlarını methetmesi, hayatında meydana gelen meşakkatler ve savaşlar neticesinde birçok şeyden şikâyet etmesi ve içinde bulunduğu coğrafyanın göz alıcı bir doğaya sahip olmasıyla yaşadığı ortamı tasvîr etmesi/betimlemesi olarak açıklanabilir.

Hayatı ve eserleri hakkında bilgi verdikten sonra bu bölümde çalışmanın odak noktası olan tasvîr kavramı ve İbn Şeref'in şiirlerinde tasvîr konusu ele alınacaktır.

2. Tasvîr Kavramı

Tasvîr (تَصْوِيرٌ) kavramı; s-v-r (يَصَوِّرُ/صَوَّرَ) kökünden gelip tef'îl (تَفْعِيلٌ) bâbından türeyen bir kelimedir. Çoğulu tasâvîr (تَصَاوِيرٌ) olan bu kavram, genellikle صُورَةٌ/sûret kelimesi ile bağdaştırılarak açıklanmaktadır.²⁶ Bahsi geçen sûret kelimesinin ilk anlamı "bir varlığın ya da nesnenin dış şekli, görünümü ve biçimi" gibi anlamlara gelse de aynı zamanda "bir varlığın niteliği ve hakikati" gibi anlamlara da gelmektedir.²⁷ Türkçe ve Osmanlıca lügatlerde de yakın anlamlarda kullanılan sûret kavramı, kadîm Arapça sözlüklerde "biçim, sıfat, şekil, görünüş, sîmâ" gibi kelimelerle

²⁴ bk. İbn Şeref, *Dîvânü İbn Şeref el-Kayrevânî*.

²⁵ Dayf, *Târihu'l-edebî'l-'Arabî*, 9/282-283.

²⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrût: Dâru Sadir, 1993), 4/473.

²⁷ İbn Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhîd*, thk. Muhammed Na'îm el-'İrksûsî (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2005), 427; Muhammed Murtezâ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs* (Kuveyt: Dâru Hidâye, Dâru İhyâ'it-Türâs, 1965), 12/358.

ifade edilmiştir.²⁸ Yukarıda da belirtildiği gibi genel olarak “bir varlığın dış görünüşü, şekli” anlamında kullanılan sûret kelimesi, aynı zamanda anlamları arasında “hakikat ve özellik” manaları ile “herhangi bir şeyin iç gerçekliği” ni ihtiva etmesiyle de dikkat çekmektedir.

Bunun yanında kaynaklarda sûret ve tasvîr kavramları ayet ve hadisler ile iç içe bir şekilde açıklanmıştır. Allâhu Teâlâ'nın isimleri arasında bulunan (المُصَوِّرُ) ‘el-Musavvir’ ismiyle ortaya koyulmuştur. “Diğer varlıklardan ayıracak özel nitelik ile herhangi bir canlıya, nesneye ya da varlığa şekil ve biçim veren” anlamında ‘el-Musavvir’ ismi öne çıkmaktadır.²⁹ Tasvîr kavramının morfolojik ve etimolojik olarak yakın bir ilişki içinde olduğu sûret kelimesinin bulunduğu ayet ve hadislerle beyân edilmiştir. Tasvîr ile ilgili olarak ayetlerin ve hadislerin içeriği incelendiğinde yine işaret edilen “şekil, şekillendirme, biçim verme” anlamlarının olduğu görülür.³⁰

Tasvîr kelimesi pek çok farklı kavram ile tanımlanmıştır. Bu kelimeler arasında: (تَمَثِيلٌ) temsil/resimle ifade etme, benzetme; (تَقْدِيرٌ) takdîr/kıymetini, değerini bildirme; (تَخْلِيقٌ) tahlîk/yaratma, biçim verme; (تَنْقِيشٌ) tenkîş/nakşetme, işleme; (تَرْقِيمٌ) terkîm/işaretleme; (تَخْطِيطٌ) tahtît/çizme; (تَرْسِيمٌ) tersîm/resmetme; (تَجْسِيمٌ) teccîm/cisim verme; (تَخْيِيلٌ) tahyîl/hayal ettirme; (تَكْوِينٌ) tekvîn/oluşturma, meydana getirme; (تَشْكِيلٌ) teşkîl/şekillendirme gibi kelimeler bulunmaktadır.³¹ Zikredilen bilgiler doğrultusunda “bir şeyi kesmek, bir şeye yönelmek, herhangi bir nesneyi belli bir tarafa eğmek/meylettirmek, temsil etmek, resim ile ifade etmek” olan tasvîrin ıstîlâhî anlamı ise: “Hikâye, roman, şiir gibi edebi türlerde olayların ve durumların gerçekleştiği mekanları, kişileri ve eşyayı diğer nesnelere ayrı tutarak tüm özellikleriyle anlatmaktır.”³²

İnsan yaşadığı çevrenin parçası olduğundan duyduğu, gördüğü ya da etkilendiği şeyleri duygu ve düşünce dünyasında resmetmeye eğilim göstermiştir. Bu çerçevede şairler eskiden beri içinde bulunmuş oldukları ortamdan etkilenip çeşitli betimlemeler yapmışlardır. Şairler bazen doğayla ilgili olarak gece, vadi, çöl, gökyüzü, ay, yıldız, çiçek, meyve ağaçları, bahçe gibi tabiat betimlemeleri yaparken; bazen kurt, aslan, zürafa, deve gibi hayvanları tasvîr etmişlerdir. İşaret edilen tasvîr çeşitlerinin yanında kimi zaman savaşlar canlı ve hareketli bir şekilde resmedilirken kimi zaman da bu resmetme şairin etkileşim kurduğu herhangi bir varlık için olmuştur.³³

Bu hususta kadim Arapların çoğunlukla kalıntılar (atılâl), çöl, deve, gece, soğuk gibi yaşamlarına doğrudan etki eden unsurları tasvîr ettikleri bilinmektedir. Şairin duygularını harekete geçirmesinden, temâyül ve doğrudan hisleriyle bağlantılı olduğundan dolayı kalıntıları inceleli bir şekilde tasvîr etmeye ayrı bir önem vermişlerdir. Câhiliye’de daha çok kalıntılar, çöl, savaş, deve bu türün odak noktasında olmuştur. Emevîler döneminde genellikle şehirleşmeye rağmen tabiat tasvîrleri ve eski üslûp devam ettirilmiştir. Kimi şairler tasvîr hususunda yenilikler getirmeye ve bunu geliştirmeye gayret etseler de kadim tarzı bırakmamış, yeni çevreye

²⁸ Cevherî, *Tâcu'l-lüga ve's-sihâhû'l-'Arabiyye*, thk. Ahmed 'Abdu'lğafûr 'Attâr (Beyrût: Dâru'l-İlm Li'l-Melâyîn, 1987), 2/717; Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-'ayn*, thk. Mehdi el-Mahzûmî - İbrâhîm es-Sâmîrâî (b.y.: Dâru ve Mektebetu'l-Hilâl, 2010), 7/149-150; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 12/357-358.

²⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 4/473; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 12/357-358.

³⁰ bk. el-Âl-i 'İmrân 3/6; el-A'râf 7/11; el-Mü'min (Gâfir) 40/64; el-İnfîtâr 82/6-8.

³¹ Süleyman Can, “Arap Şiirinde Tasvîr (Halil Merdem Bek Örneği)”, *Amasya İlahiyat Dergisi* 18: 49-77 (Haziran 2022), 60.

³² İbn 'Abbâd, *el-Muhît fi'l-lüga*, thk. Muhammed Hasen el-Yâsîn (Beyrût: 'Âlemu'l-Kutüb, 1994), 2/413; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 4/473-474; Hüseyin Elmalı, “Tasvîr”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınevi, 2011), 40/135-136.

³³ Elmalı, “Tasvîr”, 40/135-136.

uyum sağlayamamış ve eski ile yeni arasında bocalamışlardır. Abbasiler döneminde ise uygarlık ve şehirleşme iyiden iyiye kendisini göstermiş, refah ve lüks artmış, şairlerin medeniyet ortamında yaşamaları onları yeni şeyleri betimlemeye sevk etmiştir. Böylelikle klasik çöl anlatılarından çıkmışlar ve maddi-manevî her şeyi tasvîr etmeye başlamışlardır. Bunun bir neticesi olarak Abbasiler döneminde tasvîr konulu şiirler daha zarif, ayrıntılı ve incelikli olmuştur.³⁴

Mağrib ve Endülüs edebî çevresi düşünüldüğünde ise pek çok tasvîr temalı şiirin kaleme alındığı görülür. Bunun sebepleri arasında coğrafyanın göz alıcı güzelliği, bölgenin oldukça hareketli olması, olayları oluş örgüsüne göre anlatma isteği, duyguları daha canlı ifade etme arzusu vb. nedenler dillendirilebilir. Zikredilen unsurların çoğu İbn Şeref'in şiirlerini etkilemiştir. Bu bağlamda şairin hayatını geçirdiği Mağrib ve Endülüs bölgeleri ve yaşadığı olaylar İbn Şeref'in şiirlerinde kendini göstermektedir.

Tasvîr konusunun filolojik ve ıstılâhî anlam incelemelerinin ardından bu bölümde, İbn Şeref'in yaşadığı bölgenin ve karşılaştığı olayların etkisini daha yakından irdelemek adına şiirlerindeki tasvîr teması ortaya koyulacaktır.

2.1. İbn Şeref el-Kayrevânî'nin Şiirlerinde Tasvîr

İbn Şeref, yaşadığı olayları ve duygu dünyasını ince bir şekilde şiirlerine aks ettirmiştir. İbn Şeref'in ince üslûbunu gösterdiği tasvîr şiirleri arasında; çalgı aletlerinden ûd,³⁵ Kayrevân'ın başına gelen olaylar ve büyük savaş,³⁶ savaş sonrası göç,³⁷ zarif kadın,³⁸ aşk, sevgilinin güzelliği ve sevgilinin bakışları,³⁹ bir tür çiçek olan Kerker bitkisi,⁴⁰ bölgenin güzelliğiyle ün salmış 'Azrâ vadisi,⁴¹ besin ve şerbet yönünden zengin muz,⁴² Mu'iz b. Bâdis'e hediye dilen zürafa,⁴³ iyi ve temiz insanlar,⁴⁴ bazı meclisler,⁴⁵ casus,⁴⁶ sıkıntı ve ateş olan dinar-dirhem,⁴⁷ sabahleyin çimenlere yağan çiğler,⁴⁸ cehalete izin vermeyen kalem⁴⁹ gibi konular bulunmaktadır.

Yukarıda zikredildiği üzere İbn Şeref'in birçok konuda tasvîrleri bulunmaktadır. İşaret edilen tasvîr konuları arasında tabiat tasvîrleri, insan tasvîrleri, hayvan tasvîrleri, savaş, savaş sonrası ve şehir tasvîrleri, aşk tasvîrleri ve farklı konularda tasvîrleri bulunmaktadır.

2.1.1. Tabiat Tasvîrleri

İbn Şeref Kuzey Afrika ve Endülüs'te yaşamını sürdürmüştür. O, Kuzey Afrika ve Endülüs'te tabiatın çeşitli ve zengin olması sebebiyle tabiat ile ilgili tasvîr temalı şiirler yazmıştır. Doğanın güzelliği, etkileyciliği, çiçeklerin ve ağaçların göz kamaştırıcı manzarası, meyvelerin tatlı

³⁴ Harun Özel - Faruk Çiftçi, "Tasvîr Şairi Olarak İbnü'l-Mu'tez ve Hayatı", *Türk/İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 22 (2019), 118.

³⁵ İbn Şeref, *Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî*, 37.

³⁶ İbn Şeref, *Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî*, 46, 61-63, 65, 77, 86, 93.

³⁷ İbn Şeref, *Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî*, 78, 89-92.

³⁸ İbn Şeref, *Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî*, 47.

³⁹ İbn Şeref, *Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî*, 50, 51, 56, 66, 67, 71, 77, 88, 92, 95, 100, 108, 109.

⁴⁰ İbn Şeref, *Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî*, 40.

⁴¹ İbn Şeref, *Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî*, 55.

⁴² İbn Şeref, *Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî*, 51, 73.

⁴³ İbn Şeref, *Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî*, 53.

⁴⁴ İbn Şeref, *Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî*, 42.

⁴⁵ İbn Şeref, *Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî*, 44.

⁴⁶ İbn Şeref, *Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî*, 69-70.

⁴⁷ İbn Şeref, *Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî*, 64.

⁴⁸ İbn Şeref, *Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî*, 56.

⁴⁹ İbn Şeref, *Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî*, 57.

olması gibi özellikler tasvîr temalı şiirlerinde bolca kullanılmıştır. O şiirlerden biri de İbn Şeref'in muzunu tanıttığı/betimlediği aşağıdaki şiirdir. Muzun içeriğinden ve besleyiciliğinden bahseden şair, şayet muzun lezzetinden aşırı yediğini anlamayan kişi hakkında "Ona karşılık bu! / Başına ancak bu gelirdi." demekten kendini alıkoyamamıştır. Muzun besin açısından zengin ve lezzetli bir yiyecek olduğunu ifade etmiştir. İbn Şeref aşağıda bahsi geçen şiirinde, muzun ölümüne yenme ihtimaline işaret eder.⁵⁰ (Recez):

هَلْ لَكَ فِي مَوْزٍ إِذَا
فِيهِ شَرَابٌ وَغَدَا
ذُقْنَا هَؤُلَاءِ حَبًّا
يُرِيكَ كَالْمَاءِ الْقَدَى
بِهِ لَقِيْلَ دَا بِدَا

Yediğimizde "Ne güzel, daha yok mu?" diyeceğimiz muz ister misin?

Onda şerbet ve besin vardır.

Akan su gibi senin kanmanı sağlar.

Şayet onu iştahla yiyen biri ölse,

O kimse hakkında: "Başına ancak bu gelirdi." diye söylenir.

İbn Şeref tabiat tasvîrleri arasında kimi zaman bir vadiyi, kimi zaman çiçeği, bitkiyi ya da bir meyveyi tasvîr etmiştir. Tabiat tasvîrlerinden biri de Endülüs'ün Meriye/Almeria eyaletinin Berce şehrinde bulunan "Vâdi 'Azrâ'" hakkındadır. İbn Şeref, vadinin bitki örtüsünü ince bir ipeğe benzetmiştir. Vadinin sırtlarında farklı çiçeklerin olduğunu, pek çok yerde ırmakların bulunduğunu, görünüşünün insanı etkilediğini, ona giden yolların açık ve rahat olduğunu resmeder gibi tablolaştırmıştır. Onun gözünde Vâdi 'Azrâ', ırmakları ve göz alıcı manzarasıyla "Cennet'ten bir parça"dır.⁵¹(Mütেকârib):

رِيَاضٌ غَلَّابَتْهَا سُؤْدُسٌ
مَدَامُهَا فَوْقَ خَطِّ الرُّبَا
تَوَشَّتْ مَعَاظِفُهَا بِالزَّرْهَرِ
لَهَا نَظْرَةٌ فَنَّتَتْ مِنْ نَظْرِ
وَكُلُّ طَرِيقٍ إِلَيْهَا سَفْرٌ

Örtüleri ince ipek olan,

Boyunları da çiçeklerle süslenen bir bahçedir.

Tepe hattı üstünde pınarları,

Bakarı cezbeden bir görünümü vardır.

Onun içindeki her yer cennet,

Ona varan her yol apaçıktır.

Divanı incelendiğinde İbn Şeref, betimlemeleri ile zihinlerde canlı resimler çizmektedir. Güneşin doğuş anında ışık hüzmelerinin etkisi ile ağaçların dallarını zebercede ve üzerindeki çiğ damlalarını da incilere benzettiği şiiri, İbn Şeref'in tasvîr şiirlerinden biridir.⁵²(Serî):

كَأَنَّهَا الْأَعْصَانُ لَمَّا عَالَا
وَلَاخَتِ الشَّمْسُ عَلَيْهَا ضُحَى
فُرُوعُهَا قَطْرُ النَّدى نَسْرَا
زَبْرَجْدٌ قَدْ أَلْمَرَ السُّرَا

Serpilip yükseldiğinde dal budakları,

⁵⁰ İbn Şeref, Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî, 51.

⁵¹ İbn Şeref, Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî, 55.

⁵² İbn Şeref, Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî, 56.

Etrafa saçılır çiğ damlacıkları.

Güneş kuşluk vaktinde dalların üzerine parladığında,

Zeberced, inci meyveleri vermiş olur.

İbn Şeref, başka bir şiirinde ûd aletinin özelliklerini ortaya koymuştur. Çalgı aleti olan ûdun sulak bir arazide yetiştiğini, yeşil ve sulak alanda iken üzerinde kuşların öttüğünü ifade etmiştir. Üdün üzerinden bahar mevsimi geçip kuruduğunu, kuruduktan sonra kadının elinde şarkılar terennüm edilen bir mûsikî aleti olduğunu şöyle tasvîr etmiştir.⁵³(Basît):

جَفَا نَرَاهَا وَلَا	يَا غُودُ مِنْ آيَةِ الْأَشْجَارِ
أَعْضَاءَهَا الْمَاءُ	أَنْتِ فَتَلَا
بَعْدَ الْحَمَامِ زَمَانًا وَهِيَ خَضِرَاءُ	عَنْ الْقَبَانِ عَلَيْهَا وَهِيَ يَابِسَةٌ

Ey ûd! Sen hangi ağaçtansın?

Senin toprağın kurumaz, senin gövdenden su geçmez.

Yeşilken bir zaman üzerinde güvercinin şakıdığı,

Sonra kuruduğu zaman ûd çalan kadının şarkı söylediği sensin.

Başka bir tasvîrinde ise Tunus topraklarında ya da civar bölgelerde yetişen, bir çeşit endemik çiçek olarak tahmin ettiğimiz “Kerker” bitkisinin görünüşünü canlı bir şekilde anlatmıştır. Söz konusu “Kerker” bitkisi hakkında şu beyitleri söylemiştir.⁵⁴(Vâfir):

أَتَوَابُهُ تَحْمِيهِ	وَرَأْسُ قَبَارِيَّةٍ بِرَأْسِهِ
وَالْمَخَالِ	فِي مِثْلِ خُلُقِ الْخَلْقِ إِلَّا أَنَّهُ
قَلْبٌ عَنُوكُلُهُ عَقَارِبُ	

Kerker bitkisi, Kabbâriye'nin⁵⁵ taç yaprağı gibidir.

Elbiseleri ve dikenleri onu muhafaza eder.

Onun yaratılışı diğer varlıkların yaratılışı gibidir.

Ne var ki o, akreplerle dolu düşmanın kalbidir.

2.1.2. İnsan Tasvîrleri

İbn Şeref yalnızca tabiat tasvîrleri yapmamış aynı zamanda iyi ve kötü insanların niteliklerini de betimlemiştir. “Allah sizin dış görünüşlerinize ve mallarınıza bakmaz ne var ki O, kalplerinize ve amellerinize bakar.”⁵⁶ buyruğunca iyi niyetli olmayan, kötü ahlaklı insanları “içinde ateş yanan kandiller”e benzetmiş, dokunulduğunda zarar vereceklerine dair uyarıda bulunmuştur. Dış görünüşü güzel olup kötü ahlaklı kimse hakkında şu şekilde bir tasvîr yapmıştır.⁵⁷(Kâmil):

سِينَ أَنْفُسٍ وَلَوْ أَنَّهَا	أَحْذَرُ مَخَاسِينِ أَوْجِهِ
أَقَمَّ	فَقَدَّتْ مَخَا
نُورٌ يُضِيءُ وَإِنْ مَسَسَتْ فَتَنَارٌ	سُرُجٌ تَلُوحٌ إِذَا نَظَرْتَ فَإِنَّهَا

Onlar ay güzelliğinde olsa bile,

⁵³ İbn Şeref, Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî, 37.

⁵⁴ İbn Şeref, Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî, 40.

⁵⁵ Bir çeşit çiçekli bitki.

⁵⁶ İbn Müslim en-Neysabûrî, *Sahîhu Müslim*, thk. Ahmet b. Rifat vd. (Türkiye: Dâru't-Tıbbâ'atu'l-Âmira, 1916), 8/11.

⁵⁷ İbn Şeref, Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî, 56.

Ahlak güzelliğini kaybedip de yüzü güzellerden sakın!

Baksan parlak kandillerdir.

Işık saçan nurdur onlar; Ancak dokunursan ateş olur!

İbn Şeref'in hayal gücü ve betimleme yeteneği oldukça güçlüdür. Konu ile ilgili şiirlerinden biri de genelde dinini muhafaza eden hayırlı insanları özelde ise hayâlî ve edepli kadınları anlattığı şiiridir. Söz konusu şiirinde iffetli kadınların erkeklere görünmemek için el parmaklarını örttüklerini ve geceleyin kapalı kıyafetlerle dışarı çıktıklarını anlatmıştır. İbn Şeref, aşağıdaki şiirinde şu ifadeleri kullanmaktadır.⁵⁸ (Tavîl):

كَأَيْدِي الْمَهَى فِي أَخْضَرِ
الْحَبِيبَاتِ
فَأَذْكَرْتَنَا مَا قَبِيلَ فِي الْحَفَرَاتِ
وَيَقْطَعْنَ شَطْرَ اللَّيْلِ مُعْتَجِرَاتِ

جِيَارٌ يُجَيِّبُنَا جِيَارُ الْوَرَى بِهِ
لَفَقْنَا عَلَى الْأَيْدِي الْأَكْمَةَ سِنَّرَةً
يُخْبِينَ أَطْرَافَ الْبَنَانِ مِنَ النَّقَى

İyi insanlar! İyi insanlar bizi hayırlarla canlandırıyorlar.

Yemen serinliğinin yeşilliğindeki geyiklerin elleri gibi.

Ellerinin üzerini kapatmak için örtüler sardılar.

Böylelikle bize aşırı hayalî kadınlar hakkında söylenenleri hatırlattılar.

Takvadan dolayı parmak uçlarını gizliyorlar.

Kafalarını saran (Yemen'e özgü) bir elbiseyle gece yarısı yoldan geçiyorlar.

Divanına bakıldığında iyi insanların yanında dostları ya da kardeşlerinden gördüğü ihanetleri konu edindiği şiirler de dikkat çekmektedir. İbn Şeref'i hüznülendiren en önemli hususlardan biri de yakınlarının ve arkadaşlarının gösterdiği vefasızlıktır. Ona yapılan vefasızlıktan yakınmış ve yaşadığı durumu şöyle tasvîr etmiştir.⁵⁹ (Tavîl):

وَحَيْثُ هُبُوطُ الشَّمْسِ
يَسْتَرْفُ كَيْسًا وَأَنْ

وَحَيْثُ يَهُونُ الْمَرْءُ
يُكْرَمُ مِنْ ضِدِّهِ

Kişinin bulunmadığı yerde düşmanına ikramda bulunulur.

Güneşin battığı yerde de Satürn ortaya çıkar.

Yine kardeş veya herhangi bir yakının yaptığı davranışlardan yakındığı ve serzenişte bulunduğu şiirinde aklından geçen fikirleri şiirine aktarmıştır. Kardeş ihanetini anlattığı şiirinde tarihteki meşhur kardeşleri örnek vererek sözlerinin dikkat çekiciliğini artırmıştır. Kardeşlik konusunda çok etkileyici ve can alıcı beyitlerin olduğu şiirde kendi bakış açısını sunmaktadır.⁶⁰ (Kâmil):

كَوْنُ الْخِيَانَةِ مِنْ أَخٍ وَخَدِينِ
وَهُمَا جَمِيعًا فِي تِيَابِ جَبِينِ
وَرَأَى الْأَمِينَ جَنَابَةَ الْمَأْمُونِ

وَلَقَدْ يُهَوَّنُ أَنْ يَخُونَكَ كَأَسِيحٍ
لَقَى أَخُو يَعْقُوبَ الْأَذَى
وَمَضَى عَقِيلٌ عَنْ عَلِيٍّ خَالِدًا

İhanet kardeşten ya da sırdaştan olursa,

Basit gelir bilinmeyen bir düşmanın sana ihanet etmesi!

⁵⁸ İbn Şeref, Dîvânü İbn Şeref el-Kayrevânî, 42.

⁵⁹ İbn Şeref, Dîvânü İbn Şeref el-Kayrevânî, 105.

⁶⁰ İbn Şeref, Dîvânü İbn Şeref el-Kayrevânî, 102.

Aynı cenin örtüsünün içinde beraber oldukları halde,

Yakub'un kardeşi revâ görmüştür Yakub'a eziyeti.

'Akıl, yüzüstü bırakmış da gitmiştir Ali'yi.

Emîn de izlemiştir Me'mûn'un cinayetini!

2.1.3. Hayvan Tasvîrleri

İbn Şeref, saray şairliğini yaptığı Mu'iz b. Bâdîs'e hediye edilen zürafa hakkında dikkat çekici, ince betimlemeler yapmıştır. Zürafanın renklerini ve yapısını belirli nesnelere benzeterek zürafanın sert bedenli ancak zarif karaktere sahip olduğunu belirtmiştir. Genellikle ormanda yaşayan zürafa, hediye olarak getirildiği Mağrib'te çöl bölgelerinin de olması sebebiyle şair tarafından "memlekete yabancı" olarak tanımlanmıştır. Değişik renklere, dikkat çekici bir karaktere ve farklı bir yapıya sahip olmasından ötürü İbn Şeref, zürafa hakkında farklı vasıflar kullanmıştır. Şairin, zürafanın uzunluğundan kinâye yaparak "Onun gökyüzüne karışan bir boynu vardır." dediği ve tasvîr türündeki maharetini gösterdiği bir şiir olmuştur. Daha çok iç Afrika'da yaşayan bu canlı, şairin betimlemelerinden dolayı Kayrevân bölgesinde nadiren görülen bir hayvan olduğu izlenimini vermektedir.⁶¹ (Tavîl):

لَهَا لُونٌ خَطِّي فِضَّةً وَنَضَارَ
كَمَا مَرَجَتْ بِالْمَاءِ كَأْسُ عَقَارِ
كَمَا اخْمَرَ مُسْوَدُ الدُّخَانِ بِنَارِ
تَحَيَّرَ فِي نَثْرِ لَهَا وَقْفَارِ
لَهُ جِسْمٌ جَلُودٌ وَصَبْغَةٌ قَارِ
تَطِيرُ بِهَا فِي الْأَرْضِ كُلَّ مَطَارِ
طَوَالَ لَهَا تَخَطُّو أَمَامَ قِصَارِ
أَجَلَسَتْ بِذَا عَن ذَلِكِ وَصِغَارِ
وَلَكِنَّ ذَلِكَ الْعُجْبَةَ تَحْتِ وَقَارِ

عَرِيْبَةٌ أَشْكَالٍ عَرِيْبَةٌ دَارِ
فَالْوُنُّ لَهَا لَوْنُ النَّيَاضِ وَصَفْرَةٌ
وَأَخْرَجَتْ مَا بَيْنَ اسْوَدَادٍ وَخَمْرَةٍ
أَعْيَرَتْ شَخُوصًا وَهِيَ فِي شَخْصٍ وَاجِدِ
تَقْوَمُ عَلَى مَا بَيْنَ ظَلْفٍ وَخَافِرِ
وَأَرْبَعَةٌ تَحْكِي سَبَابِكَ عَسْجِدِ
لَهَا عُنُقٌ قَدْ خَالَطَ الْجَوُّ تَحْتَهُ
وَذَاتِ قَرَارٍ وَغَيْرِ الرُّكُوبِ وَإِنَّمَا
لَهَا عُجْبَةُ النَّيَّاهِ عُجْبًا بِنَفْسِهَا

Şekilleri garip memlekete yabancı,

Onun iki rengi vardır: gümüş ve altın.

Onun renkleri beyaz ve sarı,

Sanki şarap ile su karışmış gibi.

Diğer rengi ise siyah ve kırmızı arası,

Tıpkı duman isinin ateşle kızışması.

Verilir kendisine tek bir zât olmasına rağmen birçok kişi sıfatı.⁶²

Şaşırır yüksek bir yerde midir yoksa ıssız sahrada mı?

İnek ayağı ile keçi ayağına benzer ayaklar üzerinde durur.

Onun sert bir bedeni ve zarif bir karakteri vardır.

Dört ayağı mücevher parçalarını andırır.

Yeryüzünün her yerinde uçarcasına koşar.

⁶¹ İbn Şeref, Divânu İbn Şeref el-Kayrevânî, 53.

⁶² Çok renkliliği nedeniyle pek çok kişinin niteliğini taşımaktadır.

Onun gökyüzüne karışan bir boynu vardır.

Boynun altında uzun ayakları ile kısa ayaklar önünde yürür.⁶³

Binen kimselerin zorlandığı bir sırtta sahiptir.

Bu sırt ile zillet ve aşağılık hissinden uzak durur.

Onun kendini beğenmişliği ve gururu vardır.

Ancak o beğenmişlik, vakârın gerisindedir.

2.1.4. Aşk Tasvîrleri

Arap şiirinde en önemli konulardan biri de aşk ve sevgidir. Sevenin sevgiliye olan yüksek seviyedeki ilgisi ve beğenisi, aşırı sevgi anlamlarına gelen aşk⁶⁴ sevilen kadının güzelliğinden, alımlılığından, ona karşı beslenen duygulardan bahsedildiğinde gazele dönüşür. Bu bağlamda gazel, sevilen kadına âşıkâne yârenlik etmektir. İbn Şeref'in şiirlerinde de sıkça görülen bu tema tasvîr temasıyla iç içe ince bir biçimde işlenmiştir. Tutkularından, bakışların ve sevginin etkisinden, gözlerin büyümesinden, sevgiliye karşı kıskançlık ve özlem gibi konulardan bahsedilmiştir. Onun *Dîvân*'ındaki sevgi ve aşk konusunda yazılan şiirler epey bir yekün tutmaktadır.⁶⁵

İbn Şeref bir şiirinde sevginin gönüllere etkisini ve konuya ilişkin duygu ve hislerini ayeten iktibâslar/alıntılar yaparak anlatmıştır. Bu şiirinde yer yer teşbih sanatını kullanarak sevdiğini ipliğe, incileri elbiseye benzetmiştir. Kişinin, sevgiliye karşı hissettiği duygulardan ötürü tıpkı suyun toprağı yarması gibi fazla ağlaması sebebiyle yanaklarının yarıldığından bahsetmiştir. Bahsi geçen gazel ve tasvîr temalarını birleştirdiği şiir şu şekildedir.⁶⁶ (Mütekârib):

فَقُلْتُ وَفِي النَّارِ ذَاتِ الْوَقْتِ قَلَمٌ يَحْمِدُ الْوَقْتَ غَيْرُ الْجُمُودِ كَمَا نَظَمَتْ دُرٌّ فِي عُقُودِ كُلِّ مَاءٍ وَخَدَّيْنِ الْأَرْضِ الْخُدُودِ إِصْبَابُهُ يَدْرَامٌ مُجِيدِ وَبُرْجِ الصُّغُودِ تَرَى فِي الصَّعِيدِ وَأَسْلَمَ فِي جَمْعِهِ كَالْفَرِيدِ وَتُحْنَتِ رَمْلِ الْفَيْلِ بَيْنَ الْجُودِ	دَهَى الْغُصْنِ الْغَضَّ جَمْرَ الْغَضِّ تَوَقَّفْتُ مَا دَامَ فِي نَفْسِيهِ جُيُوبٌ تَظْمَنُ عَلَيَّ جِسْمِيهِ وَأَكْبَنُ تَرَكْنَ بِحُبِّ الْفُلُوبِ وَتَحَسَّبُهَا غَرَضًا لِلسَّهَامِ فَنَجْمِ السُّغُودِ انْتَدَى أَفْلا تَحَرَّمَ فِي عَزِّهِ كَالذَّلِيلِ كَمَا يَسْأَلُ السَّيْلُ بَيْنَ الْأَسُودِ
---	---

Kadâ ağacının kor ateşi yeşil dala uğradı.⁶⁷

Bunun ardından dedim ki: "Alevli bir ateşin içinde kaldı."⁶⁸

Onun (sevgilinin) kalbinde olduğu müddetçe devam eder yanmaya.

Bundan dolayı ateşi sönmez (kalp) durmadıkça!

Kolyeye incilerin dizilmesi gibi,

⁶³ Kısa ayaklar ile kısa ayaklı diğer hayvanlar kast edilmiştir.

⁶⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 10/251.

⁶⁵ *Dîvân*'da gazel/aşk temalı şiirler için bk. İbn Şeref, *Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî*, 47, 50, 51, 56, 66, 67, 71, 77, 88, 92, 95, 100, 108, 109.

⁶⁶ İbn Şeref, *Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî*, 48.

⁶⁷ Bir çeşit ahşabı sert olan bir ağaçtır. Ateşi uzun süre devam eden, sönmeyen bir ağaçtır. Necd bölgesinde yetiştiğinden bölge halkına "Kadâ halkı" denmektedir. İbn Şeref, *Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî*, 48.

⁶⁸ el-Bürûc 85/5.

Onun vücuduna da elbiseler dizilmiştir.
Ne var ki onlar, gönül sevgisini yaralı şekilde terk ettiler.
(Suyun toprağı yarması gibi aşırı ağlamaktan) yanaklarını yardılar.
Böylelikle sevgilinin, usta bir okçunun eliyle atılan oklara hedef olduğunu anlarsın.
(Sevgilinin terk etmesinden dolayı) Suûd yıldızı sönüp gitti.⁶⁹
Ve gökyüzündeki yıldız toprağa gömüldü.
(Terk edilen kişi) ihtişam içindeyken zelîl bir kimse gibi kayboldu.
Topluluğu içindeyken yalnız bir kimse gibi teslim oldu.
Erkek aslanların arasında aslan yavrusunun teslim olması gibi.
Askerler arasında filin boyun eğmesi gibi.

İbn Şeref son beyitlerde bir aslanın doğurduğu yavrunun diğer erkek aslanlar tarafından öldürüldüğünden, filin kendisini askerler arasında çaresiz hissettiğinden ve kaçamadığından bahsetmiştir. Bu teşbihler insanın sevgi ya da aşk karşısında çaresizliğini ve zayıflığını tasvîr etmesi bakımından önem arz etmektedir.

İbn Şeref, aşk ile ilgili başka bir şiirinde sevgilinin göz kapaklarının arasında taşıdığı büyüden yani gözlerinin büyüleyiciliğinden ve cazibesinden bahsetmektedir. “*Bakışları oku yaydan fırlatırcasına keskindir ve isabet ettirir.*” manasını taşıyan bu beyitlerde İbn Şeref, sevdiği kimse- nin güzelliğinden etkilendiği için onu yüceltmektedir. İlerleyen beyitlerde sevgilinin yanağında kan akışından iz kalması, herkesin ona hayran kaldığı ve bakışlarla adeta sevgilinin yaralandığını ifade etmektedir. Yine “*Sana kumdan bir pay, dallardan bir pay vardır.*” derken “*Sen yeşil ve kurak her şeyi kapsamaktasın.*” ya da “*Gördüğüm her yerde sen varsın.*” anlamını kast etmiş olabilir. Bu şiirde İbn Şeref, dil bilimci olduğu için Zeyd ve ‘Amr’a atıfta bulunmuş⁷⁰ olup artık Arapça kural- ları ile uğraşmayı bıraktığını ve sadece sevdiği kadınla meşgul olduğunu söylemiştir.⁷¹(Remel):

وَعَلَىٰ عُصْمَانِكَ بَدْرُ	بَيْنَ أَجْفَتِكَ سِحْرُ
نَ لِيذًا أَمْزُكَ الْأَمْزُ	جَرَدَتْ عَيْنُكَ سَأَكَ سَفِي
فَبَدَمِ الْعُثْمَانِيَّةِ أَنْتُ	فَعَلَىٰ خَدِّكَ مِنْ نَسْرُ
لَيْكَ وَالْأَعْمَانِيَّةِ شَطْرُ	وَمِنْ الْكُنْبُ بَانِ شَطْرُ
مَا أَرَىٰ أَوْ قُلْتُ بَتُّعْرُ	وَسَاءَ قُلْتُ بَتُّعْرُ
رَ وَمَا إِنْ لَيْكَ خَصْرُ	وَيَمَّا إِذَا أَصْفَ الْخَصْرُ
وَمَضَىٰ زَيْدٌ وَعَمْرُ	بِكَ شَغْلِي وَاشْتِغَالِي

Göz kapaklarının arasında bir sihir,
Endâmının üzerinde bir dolunay var.⁷²
Gözlerin, iki kılıcı (kınından) çıkarmıştır.⁷³
Bu sebeple senin buyruğun yerine getirilmiştir.
Böylelikle yanağının üzerinde,

⁶⁹ Arapların bakmaktan hoşlandıkları bir yıldız. İbn Şeref, *Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî*, 48.

⁷⁰ Klasik Arapça nahiv kitaplarında *ضَرَبَ زَيْدٌ عَمْرًا* örneği sıkça geçmektedir. Bu örnekle birçok Arapça dil kaidesi açıklanmıştır. Sıkça geçmesinden ötürü meşhur olan bu örnek, kimi zaman nüktelerin konusu olmuştur.

⁷¹ İbn Şeref, *Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî*, 56.

⁷² Başı kast edilmektedir.

⁷³ İki kılıçtan kasıt iki gözüdür.

Aşıkların kan akışından bir iz vardır.⁷⁴

Sana kumdan bir pay, dallardan bir pay vardır.

Gördüğüm incidir desen de olur, ön dişler de!

Bu nasıl bir bel ki, beli ne ile vasf edeceğim?

Zeyd ve 'Amr gelip geçti. İsim gücüm seninle!

2.1.5. Savaş, Savaş Sonrası ve Şehir Tasvîrleri

Tasvîr sadece belli bir nesneyi kelimeler ile resmetme ya da portresini çizme değil aynı zamanda yaşanan bir olayı veya durumu aktarmadır. Böyle tasvîrler, karşılaşılan herhangi bir durumu tanımlamaya ve olay örgüsünü sunmaya çalışır. İbn Şeref, dışarda gerçekleşen olayı ifade ederken içsel betimlemelerden de geri durmaz. Büyük savaştan sonra Kayrevân'ın harap edilmesini, insanların şehri terk etmek zorunda kalmaları neticesinde ıssızlaştığını ve halkın göç etmesiyle şehrin bomboş kalmasını şöyle vasf etmiştir.⁷⁵(Tavîl):

كَوَأَسِيدُ قَدِ أُرْزَتْ بِهِنَّ
الضُّرَّاءُ رَائِرُ
بِهَا وَحُشَّةٌ مِنْهَا الْقُلُوبُ نَوَافِرُ
تَجُودُ مِرَارًا بِالْكَلامِ الْمَقَابِرُ
فَأَيْنَ اللَّوَاتِي لَيْبُهُنَّ الْمَعَاجِرُ؟
فَجَاءَتْ عَنِ الْقَيْرَوَانَ وَاللَّهُ غَافِرُ؟

كَأَنَّ الدِّبَابَ الْخَالِيَاتِ عَرَائِسُ
إِذَا أَقْبَلَ اللَّيْلُ التَّهَيُّمُ تَمَكَّنَتْ
وَيَمْتَدُّ عُمُرُ الصَّوْتِ فِيهَا وَرَبَّمَا
أَلَا قَمَرٌ إِلَّا الْمُقْتَنُّعُ فِي الدُّجَى
تُورَى سَيَّاتِ الْقَيْرَوَانَ تَعَاظَمَتْ

Sanki boş evler: kumaların hakir gördüğü, isteyeni olmayan gelinler gibi oldu.

Zifiri karanlık çöktüğünde, oraya yüreklerin ürktüğü vahşet hâkim olmaktadır.

Orada (Kayrevân'da) sesin ömrü (yankısı) uzamaktadır.⁷⁶

Çoğunlukla şehir, mezarların sözünü tekrar tekrar vermektedir.⁷⁷

Karanlıkta örtünen aydan başkası hani nerede?

Hani geces(i) (utangaçlıkları) eşarp olan kadınlar nerede?

Acaba Kayrevân'ın günahları arttı da,

Allah günahları bağışlayıcı iken, günahlar Kayrevân'a gâlip mi oldu?⁷⁸

Kayrevân'ın başına gelenleri tasvîr ettiği başka şiirinde ise, savaştan sonraki özlem ve acı gibi duygu durumunu yansıtan bir betimleme sunmuştur. Bu şiirinde olayların ardından evlerde hiç kimsenin kalmadığını, çöl kumlarının evlerin içine kadar girdiğini, şehir halkı evlerindeyken şehrin parladığını ancak halk gittikten sonra şehir aydınlanmayıp karanlık çöktüğünü, yer (örtüler) ve göğün (ufukların) yer değiştirip her şeyin altüst olduğunu, şehrin dâimî bir refah içinde yaşam sürmediğini ve siyasi açıdan çoğu zaman çalkantıda olduğunu ifade etmiştir.⁷⁹(Serî):

⁷⁴ Kanlı göz yaşı döken veya sevgilinin bakışları ile yaralanan aşıklar kastedilmektedir.

⁷⁵ İbn Şeref, Dîvânü İbn Şeref el-Kayrevânî, 61-62.

⁷⁶ Savaştan dolayı insanlar olmadığından ses tekrar gelir, yankılanır.

⁷⁷ Ölen kimselerin halleri ve sözleri sanki mezarlardan çıkmaktadır. O kadar kişi öldürülmüştür ki, mezarlar ölülerin sözleriyle cömert olmuştur.

⁷⁸ Yani Allah affedic(i) ve merhamet sahibi iken günahlar aşırı çoğaldı da Allah Kayrevân halkını affetmeyecek mi?

⁷⁹ İbn Şeref, Dîvânü İbn Şeref el-Kayrevânî, 65.

وَكَاَنَّ وَشَكَ الْبَيْنَ إِمْهَارَهَا
فَسَدَّ مَتَّ الْعُرْبَةَ أَعْتَارَهَا
قَطُّ فَعَادَتْ الْفَلَا دَارَهَا
ثُمَّ جَاءَتْ بِاللَّحِ أَبْصَارَهَا
فَعَادَتْ الْأَقْلَانُ أَسْتَارَهَا

بُعْدَ خُطُوبِ خَطَبَتْ مُهَجَّتِي
ذَا كَبِدِ أَفْلَاذِهَا حَوْلَهَا
أَطْفَالَهَا مَا سَمِعَتْ بِالْفَلَا
وَلَا رَأَتْ أَبْصَارَهَا شَطِيطًا
وَكَانَتْ الْأَسْتَارُ أَفَاقَهَا

Ruhumu nişanlayan (bağlayan) olaylardan sonra,

Ayrıliğa yaklaşmak, (olayların) mehir vermesi gibi oldu.

(Kayrevan'ın) etrafındadır ciğer sahibinin ciğerinin parçaları.

Gurbet, dağıtmıştır şehrin insan topluluklarını.

Kayrevân'ın çocukları asla çöl hakkında bir şey duymadılar.

Öyle ki çöl, şehrin evini hasta ziyâreti gibi ziyâret etmektedir.⁸⁰

(Şehrin) gözleri bir sahil görmedi, sonra gözler zifiri karanlık ile sürmeledi.⁸¹

Örtüler şehrin ufukları hâline geldi.

Ufuklar da örtüler hâline geldi.⁸²

İbn Şeref'in yakınlarından uzak kalmaktan hiç hoşnut olmadığını belirttiği dizelerinde, gurbetin insanda nasıl etkiler bıraktığını göstermeye çalışmıştır. Bu şiirde ayrı kalmayı can çekişmeye benzetmiş, Hz. Eyyûb ile Hz. İsa'ya gönderme yapmıştır. Şiirde Hz. Eyyûb gibi sabretmek istememekte, Hz. İsa'nın tedavi ettiği ve hastalıktan kurtulan kimse gibi olmayı arzulamaktadır. Yani senelerce yurdundan uzak yaşamak değil bir an önce vatanına dönmek istemektedir. Ne var ki o, memleketinden uzakta İşbiliye/Sevilla'da vefat etmiştir. Bu şiirinde etkileyici bir tasvîr sunduğu söylenmelidir.⁸³(Tavîl):

وَتَزِيدُ رُوحَ فِي حُشَانَةِ
مَكِّ رُوبِ
وَلَا الْهَجْرُ يُسَلِّبِنِي وَلَا الصَّبْرُ يَأْوِي بِي
لِحُزْرِي وَلَكِنْ أَيْنَ عَيْسَى مِنْ أَيُّوبِ؟

تَصَعَّدُ نَفْسٌ لَا صُغُودُ تَنْفِيسِ
فَلَا الْقَرْبُ يُحْيِينِي وَلَا الْبُعْدُ قَاتِلِي
وَأَصْنَبَحْتُ ذَا ضُرِّ وَأَلْفِيَاكَ مُبْرءٌ

Acı çekenin kalan hayatındaki hâli, nefes çıkması değil can çıkmasıdır.

Ne yakınlık beni ihyâ eder ne de uzaklık öldürür beni.

Ne ayrılma beni teselli eder ne de sabır uzaklaştırır beni.

Hasta oldum, seninle kavuşmam ise ilaçtır hastalığıma.

Ancak İsa'nın durumu nerede Eyyûb'un durumu nerede?

İbn Şeref zamandan hoşnutsuzluğunu Ferezdak'ın Yerbû' Kabilesi'ne karşı hoşnutsuzluğuna benzetmiş ve zamanın koşullarının titreyen sara hastası olan kimse gibi sürekli değiştiğini belirtmiştir. Zamanın şartlarının değişkenliğini epilepsi hastasına benzetmiştir. Değişiklikleri, sara hastası olan bir kişinin ıstıraplı haline benzeterak tasvîr ettiği şiirinde şu ifadeleri kullan-

⁸⁰ Çöl sanki hastayı ziyaret eder gibi evlerin içine kadar girmiştir. Savaştan sonra çöl, kumlarıyla beraber evi tedavi ya da ziyaret için gelmiştir.

⁸¹ Şehre karanlık çöktü, şehir halkı şehri aydınlatıyordu ancak halk gittikten sonra şehir aydınlanmadı.

⁸² Her şey karıştı, gökyüzü örtüsü yerle bir oldu, yerle gök yer değiştirdi.

⁸³ İbn Şeref, Dîvânü İbn Şeref el-Kayrevânî, 38.

maktadır.⁸⁴ (Kâmil):

كِرْضَى الْفَرْزَدَقِ عَنْ بَنِي
يَرْبُوعٍ
كَخِلَافِ ثَقَلِ الدَّهْرِ حَالِ صَّرِيحِ

سَلِّ عَنْ رَضَائِي عَنْ
الزَّمَانِ فَأَبْأَهُ
لِلَّهِ حَالٌ قَدْ تَنَقَّلَ عَنْهَا

Zamandan razı olma durumumu sor.

Zira o, Ferezdak'ın Yerbû' oğullarından razı olması gididir.⁸⁵

Zamanı değişip duran hal Allah'a kalmıştır.

Zamanın farklı değişkenliği tıpkı sara hastasının hali gibidir.

2.1.6. Çeşitli Konularda Tasvîrler

İbn Şeref, hayatımızda çok önemli bir yere sahip olan kalemi tasvîr etmiştir. “Kalem, düşmanların tırnaklarını kesmiştir.” diyerek kalemin cahillik ve düşmanlığa izin vermeyeceğini belirtmiş, kalemin yapısıyla ilgili bazı benzetmeler yapmıştır. Kalemi, sürekli körelmesinden dolayı “kesilen tırnağa”, sayfada hareket etmesinde dolayı “yılana” zamanla tükendiğinden dolayı “yaşlı” ya benzetmiştir.⁸⁶ (Remel):

فَهُوَ كَالِإصْبَاحِ
مَقْصُوصِ الظِّفْرِ
كَلَّمَا عَمَّرَ فِي الْأَيْدِي قَصْرُ

قَلَمٌ قَلَّمَ أَظْفَارَ
العِيسَاءِ
أَشْبَهَ الْحَيَّةَ حَتَّى إِنَّهُ

Kalem, düşmanların tırnaklarını kesmiştir.

O tırnağı kesilmiş parmak gibidir.

Yılana benzer, nihayet o;

Yaşlandıkça ellerde kısalır.

Şairin edebî haz veren şiirlerinden biri de lafız itibarıyla birbirine yakın kelimeleri içeren beyitleridir. Aşağıdaki tasvîr türü şiirinde belâgatteki cinâs sanatını kullanarak; insanları, mala ve paraya aşırı önem vermeleri nedeniyle dinâr ve dirhem kelimelerinin son harflerine karşı uyarmıştır. Di(nâr) ve dir(hem) kelimelerinin sonundaki anlam taşıyan harflere dikkat çekmiştir. *Dirhem'in sonu “هَمْ/ sıkıntı”, dinarın sonu “نَار/ ateş” tir.* diyerek ikazda bulunmuştur. Zira para araçtır, amaç haline getirildiğinde insanın duygusal ve manevi ihtiyacını gidermediğinden sıkıntıya düşeceğini; Allah'a olan kulluğu unutturduğundan ateşe girmeye sebep olabileceğini ifade etmiştir.⁸⁷ (Tavîl):

نَوَاهِ لَنَا عَنْهُ وَرَجْرُ وَإِنْدَارُ
وَأَخْرُ دَا هَمْ وَأَخْرُ دَا نَارُ

أَلَا رَبَّ شَيْءٍ فِيهِ مِنْ
أَخْرُفِ اسْمِهِ
فُنَيْتًا بِدِينَارٍ وَهَمْئًا بِدِرْهَمٍ

Dikkat edin! Nice şey vardır ki isminden bazı harfler barındırır.

Bizim için onda yasaklama, nehiy ve uyarma vardır.

⁸⁴ İbn Şeref, Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî, 70.

⁸⁵ Ferezdak Yerbû' Kabilesi'nden razı değildir. Yani bu beyitte İbn Şeref, zamandan razı olmadığını ifade ediyor.

⁸⁶ İbn Şeref, Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî, 57.

⁸⁷ İbn Şeref, Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî, 64.

Dinar ile baştan çıktık, dirheme âşık olduk.

Dirhemini sonu "مَمَّ/ sıkıntı", dinarın sonu "نَار/ ateş" tir!

Sonuç

İbn Şeref el-Kayrevânî IV/XI. yüzyılda Mağrib'te yaşamış tenkitçi, edip ve şâirdir. İbn Şeref, hayatını birbirinden farklı iki ayrı dönem şeklinde yaşamıştır. Hayatının birinci dönemi; Mu'iz b. Bâdis'in saray şairliğini yaptığı, şiir meclislerinde bulunduğu ve refah içinde yaşadığı dönemdir. İkinci dönem ise; Kayrevân'da savaşın patlak vermesi ve güven ortamının kaybedilmesiyle bir şehirden başka bir şehre göç ederek yaşadığı, vefatına kadar devam eden ve meşakkatlerle geçen dönemdir. Tasvîr konusunda oldukça yetenekli olması, şiir birikimi ve tecrübesi ile yaşamında şahit olduğu refah ve zorluklarla geçen ıstıraplı dönemleri şiirlerine yansıtmıştır. Yaşadığı olayları, durumları, etkileşim kurduğu herhangi bir varlığı âdetâ kelimelerle resmetmiştir. Tasvîr temasını şairlik yeteneği ile harmanlayarak sunmuş ve olayları canlı bir biçimde aktarmıştır.

İbn Şeref, estetik haz veren tasvîr temalı şiirlerinde bir varlığı ya da nesneyi duygu durumunu da aks ettirerek vâsf etmiştir. Söz konusu varlığın dış görünüşünü, özelliklerini ve niteliklerini anlatarak tanıtmıştır. Dış görünüş betimlemelerinin yanında içsel imgelemelere de yer vererek dikkat çekmiştir. Örneğin zürafayı tasvîr ederken; zürafanın renklerini, renklerin neye benzediğini, boyunu, bedeninin niteliğini anlatmıştır. Bunun yanında zürafanın durumunu, tavrı ve davranışını kendine has betimlemelerle sunmuştur. Büyük bir savaştan bahsederken olayların gerçekleşme sırasını, savaş meydana gelirken insanların yaşadığı tedirginlik durumunu kendi hislerini de işin içine katarak ifade etmiştir.

İbn Şeref'in insan, hayvan, aşk, savaş, gurbet ve çeşitli konularda tasvîr türünde şiirleri bulunmaktadır. Bahsi geçen şiirlerinde; göz alıcı çiçekleri, meyveleri, bitkileri ve etkileyici manzaraları kelimelerle resmederek tablo haline getirmesi, varlıkları iç ve dış unsurları ile beyân etmesi, vakiâları yaşıyormuşçasına anlatması İbn Şeref'in tasvîr konusunda oldukça yetenekli ve önemli olduğunu göstermektedir. İbn Şeref şiirlerinde; Hz. İsâ, Hz. Yâkûb, Hz. Eyyûb, Hz. Ömer, Hz. Ali, Emîn ve Me'mûn, Ferezdak ve çeşitli kabilelerin isimlerine işarette bulunarak tasvîrlerini güçlendirmiştir. Belâgat ilminden cinâs, teşbih, kinâye gibi çeşitli sanatların da olduğu şiirlerinde ayetlerden iktibâslar da bulunmaktadır. Kelimelerin manalarına önem vermesi, 'Amr ve Zeyd'e atıfta bulunması gibi özellikler şiirlerinde dilbilgisi etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır. İbn Şeref şiirlerinde, olayları ve varlıkları sözcüklerle resmetmesi, ince betimlemeleri, çeşitli hususlara atıfta bulunması ile tasvîr konusunda ustalığını ve seçkin bir şair olduğunu göstermiştir.

Kaynakça

Avcı, Casim. "Muiz b. Bâdis". *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31/95-96. Ankara: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınevi, 2020.

Can, Süleyman. "Arap Şiirinde Tasvîr (Halil Merdem Bek Örneği)". *Amasya İlahiyat Dergisi* 18 (Haziran 2022), 49-77.

Dayf, Şevkî. *Târihu'l-edebi'l-'Arabî*. 10 Cilt. Mısır: Dâru'l-Me'ârif, 1995.

Cevherî. *Tâcu'l-luga ve's-sihâhû'l-'Arabîyye*. thk. Ahmed 'Abdulğafûr 'Attâr. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-İlm Li'l-Melâyîn, 4. Basım, 1987.

- Elmalı, Hüseyin. "Tasvîr". *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/135-136. İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınevi, 2011.
- Esbahânî, Muhammed b. Muhammed. *Harîdetü'l-kasr ve cerîdetü'l-'asr kısmu şu'arâi'l-Mağrib ve'l-Endelüs* 2. thk. Âzertâş Âzernûş. Beyrût: Daru't-Tûnusiyye Li'n-Neşr, 1971.
- Safedî. *Neksu'l-himyân fî nüketi'l-'umyân*. thk. Mustafâ 'Abdulkâdir "Atâ". Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2007.
- Ferâhîdî, Halîl b. Ahmed. *Kitâbu'l-'ayn*. thk. Mehdî el-Mahzûmî - İbrâhîm es-Sâmirâî. 8 Cilt. b.y.: Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, 2010.
- Fîrûzâbâdî, İbn Ya'kûb. *el-Kâmûsu'l-muhît*. thk. Muhammed Na'îm el-'Irksûsî. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2005.
- Hâcirî, Muhammed Tâhâ. *İbn Şeref el-Kayrevânî*. Beyrût: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, 1983.
- Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. *Kur'ân-ı Kerîm*. çev. Ankara: Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Hamevî, Yâkût. *Mu'cemu'l-udebâ' irşâdu'l-erîb ilâ ma'rifet'l-edîb*. thk. İhsân 'Abbâs. Beyrût: Daru'l-Garbi'l-İslâmî, 1993.
- Husrî, Ebû İshâk. *Zehru'l-âdâb ve semeru'l-elbâb*. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Cîl, ts.
- İbn 'Abbâd. *el-Muhît fî'l-lüga*. thk. Muhammed Hasen el-Yâsîn. 2 Cilt. Beyrût: 'Âlemu'l-Kutüb, 1994.
- İbn Beşkuvâl. *es-Sıla fî târihi eimmeti'l-Endelüs*. thk. Seyyid İzzet 'Attâr el-Hüseynî. Mektebetü'l-Hânci, 2. Basım, 1955.
- İbn Ferhûn. *ed-Dîbâcu'l-müzheb fî ma'rifeti a'yâni 'ulemâi'l-mezheb*. 2 Cilt. Kâhire: Dâru't-Turâs Li't-Tabî' Ve'n-Neşr, 2011.
- İbn Hallikân. *Vefâyâtü'l-a'yân ve enbâi ebnâi'z-zamân*. thk. İhsân 'Abbâs. 7 Cilt. Beyrût: Dâru Sâdir, 1900.
- İbn Manzûr. *Lisânu'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrût: Dâru Sadir, 3. Basım, 1993.
- İbn Nâcî, Muhammed ed-Debbâğ. *Me'âlimu'l-îmân*. thk. Muhammed Mâdûr. 3 Cilt. Tûnus: Mektebetü'l-Hânci, 1978.
- İbn Şeref. *Dîvânu İbn Şeref el-Kayrevânî*. thk. Hasan Zikrî Hasan. Kâhire: Mektebetü'l-Külliyâtî'l-Ezheriyye, 1983.
- İbnu'l-Kiftî. *İnbâhu'r-ruvât 'alâ enbâhi'n-nuhât*. thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm. 4 Cilt. Beyrût: Müessesetu'l-Kutubi's-Sekâfe, 1982.
- İhsân 'Abbâs. *Târîhu'n-nakdi'l-edebî 'inde'l-'Arab*. Beyrût: Dâru's-Sekâfe, 4. Basım, 1983.
- Kayrevânî, İbn Reşîk. *Unmûzecu'z-zamân fî şu'arâi'l-Kayrevân*. thk. Muhammed 'Arûsî Matvî - Beşîr el-Bekkûş. Tûnus: ed-Dâru't-Tûnusiyye Li'n-Neşr, 1986.
- Kayrevânî, İbn Şeref. *Resâilu'l-intikâd fî nakdi's-şî'ri ve's-şu'arâ'*. thk. Hasan Hüsni 'Abdulvehhâb. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîd, 1983.

- Kılıçlı, Mustafa. "Kazzâz". *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/160-161. Ankara: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınevi, 2022.
- Mahfûz, Muhammed. *Terâcimu'l-müellifîn et-Tûnisîyyîn*. 5 Cilt. Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslâmî, 1994.
- Mahlûf, İbn Sâlim. *Şeceratu'n-nûru'z-zekiyye fî tabakâti'l-Mâlikiyye*. thk. 'Abdulmecîd el-Hayâlî. 2 Cilt. Lübnân: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- Mâlikî, Ebu Bekir Abdullah b. Muhammed. *Riyâdu'n-nüfûs fî tabakâti 'ulemâi'l-Kayrevân ve İfrîkiyye*. thk. Beşîr el-Bekkûş. 2 Cilt. Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2. Basım, 1994.
- Neysabûrî, İbn Müslim. *Sahîhu Müslim*. thk. Ahmet b. Rifat vd. Türkiye: Dâru't-Tıbbâ'atu'l-Âmîra, 1916.
- Önkâl, Ahmet. "Benî Cüzâm". *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/143. İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınevi, 1993.
- Özel, Harun - Çiftçi, Faruk. "Tasvîr Şairi Olarak İbnu'l-Mu'tez ve Hayatı". *Türk/İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 22 (2019), 115-140.
- Safedî, 'Abdullah. *el-Vâfî bi'l-vefâyât*. thk. Ahmet Arnaût-Türkî Mustafâ. 29 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâs, 2000.
- Sezgin, Fuat. *Târîhi't-turâs el-'Arabî*. çev. 'Arafat Mustafâ. 2 Cilt. Yrsz: Câmî'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, 1988.
- Suyutî, Celâlüddîn. *Buğyetü'l-vü'ât*. thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim. 2 Cilt. Lübnân: el-Mektebetü'l-'Asriyye, ts.
- Suyûtî, Celâlüddîn. *Tabakâtu'l-huffâz*. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1981.
- Süveysî, Muhammed. "Ebû 'İmrân el-Fâsî". *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/168-169. İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınevi, 1994.
- Şâkir, Muhammed İbn. *Fevâtü'l-vefâyât*. thk. İhsân 'Abbâs. 4 Cilt. Beyrût: Dâru Sâdir, 1974.
- Tirmizî, 'İsâ. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1996.
- Zebîdî, Muhammed Murtezâ. *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. 40 Cilt. Kuveyt: Dâru Hidâye, Dâru İhyâi't-Türâs, 1965.
- Zehebî, Ahmed b. Osmân. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. 25 Cilt. Yrsz: Müessetü'r-Risâle, 3. Basım, 1985.
- Zehebî, Ahmed b. Osmân. *Tezkiratu'l-huffâz*. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.
- Zirikî Hayreddin. *el-A'lâm*. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-İlmi Li'l-Melâyîn, 2002.

Summary

Descriptive poems have a deep-rooted place in Arabic Language and Rhetoric, especially in poetry. In the Jahiliya period, poets generally dealt with desert, camel, horse, war and war tools etc. in their descriptive poems. In the Umayyad, Abbasid and later periods, the subjects diversified with the increase and enrichment of geography and cultural accumulation. Different beings such as trees, flowers, rain, snow, nature, etc. have become mentioned in taswîr poems. This study on taswîr, which is an important subject in this context, focuses on the taswîr poems of Ibn Sharaf al-Qayrawānî, who lived in the city of Qayrawān in the Maghrib in the 4th/11th century.

Ibn Sharaf al-Qayrawānî is a prominent figure with his criticisms of poets that do not break away from the truth and his poems written with a broad perspective. In this study, which will shed light on Ibn Sharaf al-Qayrawānî's descriptive characteristic, firstly, brief information about Ibn Sharaf al-Qayrawānî's life and works is given. Then, besides his poetic talent and imagery, his descriptive poems, which he painted with words, were emphasised. In the introduction, in order to have a general information about his life, his name, tag, nickname, teachers, the sciences he studied, his contemporaries, the war that broke out due to sectarian strife during his lifetime, the war, Mu'iz b. Badis, for whom he was a court poet, to Mahdiyye, one of the coastal cities of North Africa (Maghrib), his arduous journey from Mahdiyye to the island of Sicily and then to Andalusia, his travelling to the cities in Andalusia and praising the rulers in the mentioned cities, and his death in Isbīliyya (Seville). Subsequently, Ibn Sharaf al-Qayrawānî's works and their contents are mentioned. After this section, the concept of taswîr, which constitutes the main part of the study, and the theme of taswîr in Ibn Sharaf al-Qayrawānî's poems are discussed. In the relevant section, firstly the philological and terminological meaning of the concept of taswîr is presented, and then Ibn Sharaf's taswîr poems are systematically presented under headings.

His descriptive poems on nature, human, animal, love and affection, war and various subjects are given and analysed. In these poems, the effects of the difficulties Ibn Sheref faced in his life and the traces of his life are analysed. While describing any event, situation or being, he has revealed his skill in descriptive poetry with his similes and imagery. In the conclusion, a general evaluation of the subject of taswîr in Ibn Sharaf al-Qayrawānî's poems is made and the essence of the study is presented. In short, in this study, Ibn Sharaf al-Qayrawānî's taswîr poems were analysed and analysed and an attempt was made to shed light on his talent in taswîr.

As mentioned before, Ibn Sharaf demonstrated his talent and mastery of description in various poems in his Dīwan. The subjects mentioned in these poems are as follows: The ūd, one of the instruments, the events that happened to Qayrevān and the great war, the migration after the war, the elegant woman, love, the beauty of the lover and the lover's gaze, the Kerker plant, which is a kind of flower, the valley of 'Azrā, which is famous for the beauty of the region, the banana rich in food and sherbet, Mu'iz b. Bādīs, good and clean people, some assemblies, the spy, the dinar-dirhem, which is trouble and fire, the dew falling on the grass in the morning, the pen that does not allow ignorance.

The poet who writes a quality taswîr poem sees the unseen, perceives the unperceived, and creates fine, detailed and vivid descriptions. He synthesises the quality, appearance, form or state of an object or any being with his own emotional state and presents it. He uses the rhetori-

cal arts in rhetoric in the appropriate places correctly and in accordance with the measure. This is what Ibn Sheref al-Qayrawānī does when his poems are analysed. He used different literary figures of speech, especially the arts of *tsimbīh* and *ichtibās*, to describe the unnoticed aspects of existence at first glance. Ibn Sharaf expressed positive and negative experiences, nature, flowers, animals, and abstract concepts by synthesising them with his feelings from a descriptive perspective. In this context, Ibn Sharaf al-Qayrawānī demonstrated his talent and mastery in description and showed that he was an important poet.